

การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องเห็ดของชุมชน
ตำบลสะलग อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

(Using Information Technology to pass on Knowledge of Mushroom
at Saluang District Maerim Chiang Mai)

วินัย กันขัติ¹⁾ ธฤช เรือนคำ²⁾

ชื่อผู้วิจัย¹⁾ และ ชื่อหัวหน้าโครงการ²⁾

1) สำนักทะเบียนและประมวลผล มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

2) ภาควิชาคอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

บทคัดย่อ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวผู้รู้เอง จึงควรมีการสืบค้น รวบรวม ศึกษา ถ่ายทอด พัฒนาและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง บทความนี้จะได้นำเสนองานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในตำบลสะलग อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยกระบวนการวิจัยเริ่มจากการประชุมกลุ่มนักวิจัย และตัวแทนชาวบ้านในพื้นที่ตำบลสะलग ได้ผลสรุปการดำเนินงานศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการเก็บเห็ดที่มีชุมชน จากนั้นใช้แบบสัมภาษณ์สัมภาษณ์ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน จัดทำเป็นระบบฐานข้อมูล และคู่มือเห็ด ผลจากการสัมภาษณ์ได้ข้อมูลเห็ดจำนวน 40 ชนิด โดยเป็นเห็ดรับประทานได้ 28 ชนิด และเห็ดที่รับประทานไม่ได้หรือเห็ดพิษ 12 ชนิด ซึ่งไม่สามารถสำรวจเห็ดในพื้นที่จริงได้ นำระบบฐานข้อมูลและคู่มือไปเผยแพร่ให้เกิดประโยชน์ ชาวบ้านมีความรู้ สามารถแยกความแตกต่างของเห็ดแต่ละชนิดอย่างง่าย และรู้จักการสังเกตลักษณะบางประการ รวมถึงรู้จักสังเกตเห็ดที่เป็นพิษ เพื่อหลีกเลี่ยงการนำมาบริโภค ซึ่งอาจเกิดอันตรายได้ สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ และใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ศึกษา และบริเวณใกล้เคียงได้ ซึ่งจะไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์แก่ท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนและมั่นคงต่อไป

คำสำคัญ เห็ด ตำบลสะलग ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฐานข้อมูล

1) บทนำ

ตำบลสะलगตั้งอยู่ในอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของวิทยาเขตสะलग-ซีเหล็กมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขาและภูเขา มีลักษณะเป็นที่ราบสลับกับเนินเขาและภูเขามีสภาพดินเอียงจากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออก สภาพดินโดยทั่วไปจะมีลักษณะเป็นดินร่วนร้อยละ 65 ความอุดมสมบูรณ์ไม่แน่นอน ค่า pH 4.5 – 5.5 ซึ่งเหมาะแก่การปลูกพืชไร่ ถั่วเขียว ถั่วเหลือง ไม้ผล และอีกร้อยละ 35 เป็นดินภูเขาที่มีความลาดชันไม่เหมาะแก่การเกษตร ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่จึงเป็นการเข้าไปล่าสัตว์ เก็บของป่า เก็บใบตอง และเก็บเห็ดเป็นต้น เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยกับ

ชุมชนในการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ร่วมกันทางมหาวิทยาลัย ได้ทำสัญญาประชาคมกับชาวบ้านทั้ง 2 ตำบล คือตำบลสะलगและตำบลซีเหล็ก เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน

จากวิถีชีวิตชาวบ้านที่กล่าวมานั้น การเก็บเห็ดต้องอาศัยผู้รู้ผู้ชำนาญเท่านั้นจึงจะสามารรถนำมารับประทานได้ โดยปลอดภัย เพราะพิษของเห็ดรุนแรงอาจถึงแก่ชีวิตได้ในพื้นที่ตำบลสะलगมีวิธีการเลือกเก็บเห็ด โดยใช้ประสบการณ์ซึ่งผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดเป็นองค์ความรู้ ที่ถ่ายทอดกันมานานจากรุ่นสู่รุ่น แต่ยังคงพบว่าชาวบ้านส่วนมากยังไม่มีความรู้ในเรื่องนี้ซึ่งอาจจะทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไป

เห็ดดกรวยเกล็ดทอง เห็ดผึ้ง เห็ดหูหนู เห็ดหน้าม่วง เห็ด
 ขอนขาว เห็ดฟานเหลืองทอง เห็ดฟานน้ำตาลแดง เห็ดแดง
 เห็ดถ่านใหญ่ เห็ดถ่านเล็ก เห็ดเผาะ เห็ดตีนตุ๊กแก เห็ดก้อน
 กรวด เห็ดห้า เห็ดกระโดง เห็ดไข่ห่าน เห็ดปอดม้า เห็ดขมมัน
 เห็ดข้าวตอก เห็ดขิง เห็ดข่า และเห็ดที่รับประทานไม่ได้หรือ
 เห็ดพิษ 12 ชนิด คือ เห็ดกระโดงตีนต่ำ เห็ดรูปประมง เห็ด
 ร้างแห เห็ดทรามิเตส เห็ดจวกุ้ง เห็ดกบัสตว์ เห็ดกระปุกแบ่ง
 เห็ดกรวย เห็ดไข่เน่า เห็ดระโงกหิน เห็ดกระด้าง เห็ดขอนแก่น
 พิษารณาเห็ดจากโครงสร้าง ลักษณะดอกเห็ด สีของดอก
 เห็ด เปรียบเทียบรูปภาพกับหนังสือ ปังบอกชนิดโดยการ
 เทียบกับสารานุกรมเห็ดในประเทศไทย และหนังสือเกี่ยวกับ
 เห็ด ค้นคว้าข้อมูลของเห็ดแต่ละชนิดที่พบเพิ่มเติมจาก
 อินเทอร์เน็ต และงานวิจัยที่เกี่ยวกับเห็ด

3.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

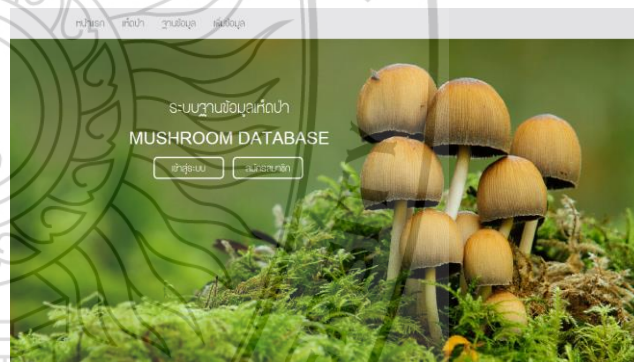
จากข้อมูลที่เก็บมาได้ สามารถวิเคราะห์ได้ 3 ส่วน
 ดังนี้ ส่วนที่ 1 คือ จำนวนของผู้เกี่ยวข้องกับเรื่องเห็ดป่าในพื้นที่
 ตำบลสะลวง มีทั้งหมด 7 คน เมื่อเทียบกับจำนวนประชากร
 ทั้งหมด 4,716 คน คิดเป็นร้อยละ 0.15 ซึ่งอยู่ในระดับที่น้อย
 มาก ส่วนที่ 2 คือ อายุของผู้รู้ในช่วง 45-65 ปี ซึ่งถือว่าเป็น
 เป็นวัยกลางคน ถึงอาวุโส และส่วนที่ 3 คือ ชนิดของเห็ด
 เมื่อนำเห็ดแต่ละชนิด มาเปรียบเทียบกับสารานุกรมเห็ด
 พบว่า เห็ดบางชนิดที่ผู้รู้สามารถระบุได้เพียงชนิดเดียว
 สามารถแยกชนิดของเห็ดได้อีก เช่น เห็ดขมมัน แบ่งออกเป็น
 2 ชนิด คือ เห็ดขมมันน้อย และ เห็ดขมมันใหญ่ เห็ดไข่ห่าน
 แบ่งออกเป็น 11 ชนิด คือ เห็ดไข่แดง เห็ดไข่เหลือง เห็ดไข่
 ห่านขาว เห็ดไข่ไก่ เห็ดไข่เป็ด เห็ดไข่ขาว เห็ดไข่ดำ เห็ดดอก
 กระถิน เห็ดเกล็ดดาว เห็ดคางคก เห็ดสาบสิงโต เห็ดไข่เป็ด
 ซึ่งมีทั้งชนิดที่รับประทานได้ และรับประทานไม่ได้หรือเห็ด
 พิษ เป็นต้น

รูปที่ 3 เห็ดขมมันน้อย และ เห็ดขมมันใหญ่

3.4 ผลการออกแบบระบบฐานข้อมูล

จัดทำระบบฐานข้อมูลแยกตามชนิดของเห็ด
 ประกอบด้วยหัวข้อต่อไปนี้ ชื่อทั่วไป ชื่อท้องถิ่น ชื่อ
 ภาษาอังกฤษ ประเภท แหล่งที่เกิด ช่วงเวลาที่เกิด ชื่อ
 วิทยาศาสตร์ อันดับ วงศ์ สกุล ลักษณะทั่วไป และรูปภาพ
 เป็นต้น สมาชิกของเว็บไซต์ สามารถแสดงความคิดเห็น
 เกี่ยวกับเห็ดแต่ละชนิดได้ เพื่อเป็นความรู้แต่บุคคลอื่น ๆ
 ต่อไป

รูปที่ 4 ระบบฐานข้อมูลเห็ดป่าในพื้นที่ ตำบลสะลวง
 อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

5. การนำไปใช้ประโยชน์

ฐานข้อมูลที่ได้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ทาง
 ธรรมชาติ และใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของ
 โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ศึกษา และบริเวณใกล้เคียงได้ ซึ่งจะ
 ไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์แก่ท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังมี
 ประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศ
 อย่างยั่งยืนและมั่นคงต่อไป

6. อภิปรายผล

การศึกษาและสำรวจเห็ดตามธรรมชาติ ในพื้นที่ ตำบลสะลวง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยการ สัมภาษณ์ผู้รู้ ในช่วงตั้งแต่วันที่ 18 มิถุนายน 2559 ถึงวันที่ 18 กรกฎาคม 2559 สามารถสรุปได้ดังนี้ จากการสัมภาษณ์ ผู้รู้จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 0.15 ของประชากรทั้งหมด ส่วนใหญ่เป็นวัยกลางคน ถึงอาวุโส พบข้อมูลเห็ดทั้งหมด 40 ชนิด โดยเป็นเห็ดรับประทานได้ 28 ชนิด และเห็ดที่ รับประทานไม่ได้หรือเห็ดพิษ 12 ชนิด ได้จัดทำระบบฐานข้อมูลเห็ด ประกอบด้วยชื่อทั่วไป ชื่อท้องถิ่น ชื่อภาษาอังกฤษ ประเภท แหล่งที่เกิด ช่วงเวลาที่เกิด ชื่อวิทยาศาสตร์ อันดับ วงศ์ สกุล ลักษณะทั่วไป และรูปภาพ และจัดทำคู่มือเห็ด ซึ่งมีข้อมูลเห็ดเหมือนในฐานข้อมูล ช่วงเวลาในการทำการศึกษานี้เป็นช่วงฤดูหนาว ซึ่ง โดยธรรมชาติของเห็ดจะมีมากในฤดูฝน ช่วงเดือน พฤษภาคม - ตุลาคม ดังนั้นจึงไม่สามารถสำรวจเห็ดในพื้นที่จริงได้

ในการบันทึกข้อมูลเห็ดที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ที่ เชี่ยวชาญเรื่องเห็ดในท้องถิ่นนั้นจะได้ชนิดของเห็ดไม่ครบ รายละเอียดไม่เพียงพอ และข้อมูลที่ได้อาจมีความคลาดเคลื่อน ดังนั้นการนำข้อมูลที่ได้อาจะวิเคราะห์กับเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเห็ด เพื่อจำแนกชนิดของเห็ด ชื่อท้องถิ่น ชื่อภาษาอังกฤษ และคุณลักษณะบางประการของเห็ด จึงทำได้ยาก และชนิดของเห็ด เมื่อนำเห็ดแต่ละชนิด มาเปรียบเทียบกับสารานุกรมเห็ด พบว่า เห็ดบางชนิดที่ผู้รู้สามารถระบุได้เพียงชนิดเดียว สามารถแยกชนิดของเห็ดได้อีก เช่น เห็ดขมมัน แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ เห็ดขมมันน้อย และ เห็ดขมมันใหญ่

ตำบลสะลวงมีพื้นที่บริเวณกว้าง ทำให้ชนิดของเห็ดใน แต่ละพื้นที่ อาจมีความแตกต่างกัน เนื่องจากสภาพแวดล้อมในแต่ละพื้นที่ที่ และอีกประการคือ ผู้รู้สนใจเฉพาะเห็ดที่คุ้นเคย และเคยนำมารับประทานเท่านั้นจึงทำให้ผู้รู้ที่มีความเชี่ยวชาญเรื่องเห็ดในท้องถิ่นไม่ได้กล่าวถึงเห็ดในบางชนิด

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยในโครงการความร่วมมือระหว่าง คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

เอกสารอ้างอิง

- ประเวศ วะสี . 2536 . ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่มที่ 2 . อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป . กรุงเทพฯ .
- ราชบัณฑิตยสถาน . 2539 . เห็ดกินได้และเห็ดพิษในประเทศไทย . ฉบับราชบัณฑิตยสถาน . กรุงเทพฯ .
- อนงค์ จันท์ศรีกุล . 2544 . เห็ดเมืองไทย . กรุงเทพฯ . ไทยวัฒนาพานิช .
- อรุณี จันทรสนิต . 2543 . เห็ดพิษ . บริษัทนิเวศธรรมดาการพิมพ์ . กรุงเทพฯ . 63 หน้า
- อุราภรณ์ สะอาดสุด . 2547 . เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการจำแนกเห็ดป่ากินได้และเห็ดพิษ . ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 56 หน้า
- อุราภรณ์ สะอาดสุด . 2548 . เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการนำเห็ดกลับคืนป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ . ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 87 หน้า